

Magyar Képzőművészeti Egyetem
Doktori Iskola

Videó és spektakulum
A videokép megjelenési formái a romániai magyar színházi terekben

DLA értekezés tézisei
Bartha József

2012. április

Témavezető: Dr. habil, CSc. Peternák Miklós

A dolgozat témaválasztása

Vizsgálatom tárgya az 1993-2011 közötti romániai magyar színházi előadások videohasználatára. Olyan romániai magyar színházi előadások videohasználatát vizsgáltam meg részletesebben, amelyek színházi előadásokként is az utóbbi két évtized legfontosabb romániai színházi eseményei között voltak nyilvántarva.

Az előadásokat a scenográfia, a vizuális dramaturgia oldaláról közelítettem meg, elemzéseimet három összefüggésben végeztem: a videoszöveg technikai, társadalmi és művészi funkció szerinti megközelítésében.

Kutatásaim során sikerült körbejárnom a romániai magyar film- és videohasználat színházi eseteit, és ezek kapcsán néhány jellegzetes technikai és esztétikai szempontot felvetni, amelyek összességükben jellemzik a színházi videohasználatot, valamint a videót használó színházat is.

Olyan kérdésekre kerestem és kaptam választ, hogy milyen szerepe van a scenográfiai kompozícióban a vetítés vagy monitor helyének, méretének, és hogy milyenfajta mozgóképekkel találkozunk, a belső filmes elemek hogyan kapcsolódnak az előadás többi eleméhez és az egészéhez? Hol vannak a mozgókép határai, milyen annak kerete és, hogy milyen viszonyban van a színpad és a scenografikus tér határaival? Mennyire billentette ki vagy mennyire erősítette meg a színház életteliségét, milyen idő- és térbeli illúziók megjelenítését tette lehetővé?

Kutatásaim során beigazolódt az a feltételezésem, hogy ha a mozgókép megjelenik az előadás hatásmechanizmusában, megváltoztatja annak percepcióját és értelmezési rétegeit.

Tézisek

1. tézis

Kutatásaim alapján kijelenthetem, hogy a romániai magyar színházi előadásokban a '90-es években elvétve megjelenő analóg videoképeket az ezredforduló után felváltotta a digitális videokép. A digitalizációval és a professzionális videoprojektorok és nagyméretű LCD- és plazmamonitorok megjelenésével vette kezdetét az a tömeges videohasználat, amely a mostani színházi gyakorlatot jellemzi. Arra a megállapításra jutottam, hogy nem a színházi előadásokban használt mozgókép stílusa, hanem az előadás határozza meg azt, hogy a színházi előadásban használt videó melyik filmes műfajból mit vesz át, mit emel ki, és milyen viszonyba kerül a film stílusjegyeivel. Vizsgálataim alapján megállapítható, hogy a színházi előadásokban használt mozgókép a legtöbb esetben csak az előadás egészében értelmezhető, valamint, hogy a romániai magyar színházi eseményekben használt videoképek többsége csak az előadás részeként értelmezhető és magyarázható. Vizsgálataim eredményei alapján állíthatom, hogy a technikai képek használatával újfajta, bonyolultabb jelrendszerek jönnek létre a színházi terekben, és az előadások értelmezhetősége is kitágul.

2. tézis

Vizsgálataim azt mutatják, hogy bármilyen típusú mozgókép helyet kaphat egy színházi előadás struktúrájában, a tényfilmtől a dokumentumfilmekig, a fikciós

játékfilmtől az avantgárd és kísérleti filmekig. Ezek lehetnek akár kisajátított (appropriated), akár újraforgatott (remade), akár adott stílusban megrendezett és leforgatott (pastiche) jelenetek is. Az amatőr és *home made moovie*-t sem zárhatjuk ki a talált és / vagy kisajátított filmek kategóriájából. A romániai magyar színházban használt mozgófilmeknek nincsenek közös formai, nyelvi, műfaji, tematikai vagy tartalmi jegyeik, hiszen többségükben az egyes előadások számára leforgatott jelenetek.

3. tézis

Megállapíthatom, hogy az előadás észlelési és értelmezési mezejét messzemenően kitágítja az az eljárás, hogy az előadásokban vetített képek foglalják el az élő színész testének helyét, vagy a színész teste mellett megjelenik a vetített *kép-test*. A technikai képeken megjelenő testek, gesztusok, hangok, a tér és az idő kiegészítik az élő testet, gesztust, hangot, a reális teret és az időt, akár az utóbbiaknak ellentmondva is.

4. tézis

Bármennyire széles méreteket öltött mára a színházi előadásokban alkalmazott vetített képek jelensége, ez nem kérdőjelezte még meg azt a tapasztalatot, hogy a színházban a közönség olyan sajátos érzésekben és energiákban részesül, amelyek radikálisan másak, mint amit a moziban, vagy amit a TV előtt ülve érezhet a néző. Az egyes előadások vizsgálata azt mutatta, hogy a mediatizált képek, attól függően, hogy a látványtervező hova helyezi őket el, és a színészek hogyan viszonyulnak hozzájuk, hogyan bánnak az azokból származó energiákkal, gyengíthetik vagy felerősíthetik a nézők és a játékosok közti oda-visszaható energiákat.

5. tézis

Kutatásaim azt mutatják, hogy a romániai magyar színházi rendezők, díszlettervezők többnyire úgy használják a filmet, mint minden más színházi eszközt, de nem annak formanyelvére építik az előadásaikat. A mozgóképet, akár csak a verbális nyelvet, a történetet, a látványt, hangot, fényt vagy a színész testét szervesen építik be az előadások struktúrájába, hol alá-, hol mellérendelő viszonyban a többi elemmel, de ezek a filmes jellegzetességek sosem kebelezik be az előadás színházi jellegét.

6. tézis

Elemzéseim azt bizonyítják, hogy a különböző technikai aparátusok színpadi tárgyként való használata a tér strukturálásában és dinamizálásában is fontos szerepet játszik. A videokamera mint színházi tárgy a romániai magyar előadásokban nagyon sokszor a két tér, a néző- és a játéktér között, vagy valamelyiknek a határmezsgyéjén helyezkedik el, legtöbbször a néző és játékos közötti tér csökkentésére, elmosására vagy átjárhatóságára utal, lebegtetve azt a vizuális tapasztalatot, hogy nem tudjuk, melyik térhez tartozik. A rejtett megfigyelő kamerahasználata új dimenziókat vont be a színházi előadások világába.